

Květen 1945 v Krkonoších: narrativy pamětníků aneb od koho byl kdo osvobozen¹

Libor Dušek

May 1945 in the Krkonoše Mountains: narratives of witnesses or from whom was who liberated

The area of the Krkonoše Mountains and the nearby was for several centuries a region in which both Czech and German-speaking inhabitants coexisted. Radical socio-demographic changes came with the year 1945, when the vast majority of German-speaking inhabitants were displaced on the basis of the principle of collective guilt for the Second World War. The subject of the article is the analysis of narratives relating to May 1945, which is perceived and celebrated as “liberation” in the Czech ethnic-language context, while in the German context as the beginning of the post-war trauma associated with involuntary leaving home. The subject of the analysis will be primarily the contemporary memories of the May events, but also the period press and other sources reflecting on the changes in narratives of the end of the war over the last 75 years. The aim of the text is to interpret the reception and retrospective reflection of the period events, whose perception and interpretation changes over the course of time and time, i. e. to capture the way in which the phenomenon of “liberation” is presented, transmitted and retrospectively perceived within the Czech and German ethno-linguistic context over the course of 75 years.

KEY WORDS:

May 1945, Krkonoše Mountains, Czech-German relations, Sudeten Germans, narratives, media discourse

ÚVODEM K TÉMATU, POVAZE A METODĚ TEXTU

„Chceme-li pochopit druhé lidi a nárokovat si, že je skutečně chápeme, je značně nerozumné a hrubé nevěnovat pozornost tomu, co říkají... Rozhodně nemůžeme vážně tvrdit, že víme, že jim nebo jejím činům rozumíme lépe než oni sami, pokud nemáme přístup k popisům, které oni sami nabízejí“ (Dunn, 1979, s. 152).

O květnových událostech roku 1945 a s nimi úzce souvisejícím tématem — nuceným vysídlením německy hovořících obyvatel Československa po druhé světové válce²,

-
- 1 Studie vznikla s podporou Ministerstva kultury České republiky, programu na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity NAKI II na období let 2020–2022, projekt DG20P02OVV010 „Prameny Krkonoš. Vývoj systému evidence, zpracování a prezentace pramenů k historii a kultuře Krkonoš a jeho využití ve výzkumu a edukaci“.
  - 2 V českém poválečném diskursu byl v rámci nuceného vysídlení, resp. nucené migrace tzv. sudetských Němců (tedy německy hovořících obyvatel československého pohraničí)

byly napsány již stohy knih, natočeny hodiny dokumentárních snímků a v neposlední řadě zaznamenány výpovědi mnoha pamětníků a pamětnic³. V tomto ohledu nelze nezmínit především historiky a etnology, kteří se tématem dlouhodobě zabývají. V rámci historiografie jsou klíčové obsáhlé práce kolektivu okolo dvojice historiků Tomáše Staňka a Adriana von Arburga (Arburg, Staněk, 2010; Arburg, Dvořák, Kovařík, 2010; Staněk, 1991) či novější publikace zahraničních badatelů Eagle Glassheima (Glassheim, 2019) a Andrease Wiedemanna (Wiedemann, 2016). Aktuální diskurs tématu prizmatem etnologie reprezentují zejména texty Sandry Kreisslové, Jany Noskové a Michala Pavlásky (za všechny Kreisslová, Nosková, Pavlásek, 2019). Kritickou reflexí česko-německých dějin a vztahů se zabývá též spolek Antikomplex⁴ a v regionu Krkonoš a blízkého Podkrkonoší členové projektu *Prameny Krkonoš*⁵ a zapsaného ústavu Pamět Krkonoš⁶. Právě v oblasti Krkonoš a blízkého Podkrkonoší, která je středobodem této regionální sondy, žily do roku 1945, resp. 1946 zhruba dvě třetiny německy hovořících obyvatel, kteří byli na základě obecně známých příčin po válce z velké většiny vysídleni v tzv. divokém i organizovaném odsunu. Doposud nejuceleněji problematiku vysídlení v rámci regionu zpracoval Martin Bartoš v pěti-dílném pokračování pro časopis *Krkonoše — Jizerské hory* (Bartoš, 2005a; 2005b). Bartošova studie vychází především z dobových archivních dat, tematicky relevantní česko- i německojazyčné literatury a přehledně popisuje situaci zejména na Vrchlabsku a v dalších částech Krkonoš a Podkrkonoší. Nejprve připomíná souvislosti spojené se zábořem pohraničí v roce 1938, poté chronologicky s podporou statistik a konkrétních čísel mapuje události od května 1945 až do odjezdu posledních antifašistických transportů z počátku roku 1947, které se výrazněji nevymykají jiným pohraničním částem ČSR.

Ambicí tohoto stručného textu není komplexní analýza průběhu a důsledků vysídlovacího procesu v námi sledovaném regionu, ani publikace nových zásadních zjištění z hlediska „velkého historického příběhu“, ale spíše pokus o doplnění několika málo střípků do trojrozměrné mozaiky dějinných událostí a konkrétních lidských osudů na příkladu nevelké oblasti, ve které se spolu s dalšími pohraničními regiony a subregiony v květnu 1945 odehrávaly události, které měly následně fatální dopad na demografickou, hospodářskou, politickou a v nejširším slova smyslu kulturní podobu území třetiny poválečné ČSR a v konečném důsledku celého státu. Zmi-

---

z československého pohraničí do Německa, oficiálně používán nepřilíš šťastný termín „odsun“ (Transfer / Abschiebung), který v širší rovině českojazyčného prostředí z valné většiny přežival doposud. V německojazyčném prostředí, zvláště v rámci reflexe samotných vysídlenců, je z pochopitelných důvodů používán termín „vyhnání“ (Vertreibung / Austreibung). Čechy je obvykle termín „vyhnání“ vnímán jako příliš expresivní a přehnaný, zatímco Němci termín „odsun“ většinou považují za eufemismus. Někteří autoři v kontextu nucené migrace používají i dvojici „odsun“ / „vyhnání“. V tomto textu se budu držet relativně neutrálního termínu „(nucené) vysídlení“.

³ V rámci textu užívám dále generické maskulinum coby souhrnné označení mužů i žen.

⁴ Spolek se prezentuje na webových stránkách <https://antikomplex.cz/>.

⁵ Projekt se prezentuje na webových stránkách <https://www.pramenykrkonos.eu/>.

⁶ Ústav se prezentuje na webových stránkách <https://www.pametkrkonos.cz/>.

ňovanými střípky jsou výpovědi německy hovořících pamětníků⁷ s odstupem sedmi desetiletí společně s citacemi z dobového českojazyčného tisku. Cílem není jejich komparace, ale především upozornění na skutečnost v jak diametrálně konfliktní relaci se vůči sobě nacházejí. Cílem statě je tedy konfrontace interpretace niterných, autentických a vesměs traumatických prožitků pamětníků s dobovým mediálním diskursem. Vyznění textu má čtenáře spíše „vybudit“ k inter či intrapersonální polemice nad nejednoznačným uchopením historických událostí a různorodým výkladem osob, které byly jejich přímými aktéry, a též zamyslením se nad pojmy „osvobození“ a „utrpení“. Prostředkem k tomuto „vybuzení“ je právě inkongruentní interpretace dobových událostí prostřednictvím médií v průběhu času v konfrontaci s unikátními vzpomínkami pamětníků tady a teď.

Terénním etnologickým kvalitativním výzkumem mezi krkonošskými pamětníky se intenzivně zabývám od dubna 2010 doposud. Během tohoto období jsem realizoval více než 200 polostrukturovaných rozhovorů⁸ s pamětníky (nejstarší narozen v roce 1917, nejmladší v roce 1942), kteří v Krkonoších či blízkém Podkrkonoší žijí, žili, nebo se zde narodili a domov (Heimat) poté opustili; buď v rámci nuceného vysídlení, nebo později dobrovolně.⁹ Jedná se o česky i německy hovořící muže i ženy, vysídlence¹⁰ a německy hovořící osoby, které mohly z různých důvodů v ČSR zůstat. Témata rozhovorů, realizovaných v rámci komparativního a holistického přístupu, se většinou týkají široké škály odvětví lidské činnosti a vzájemně provázaných vztahů (rodina, zemědělství, zvyky a obyčeje atd.), mají přesah do historicko-politických oblastí, ale vždy jsou nahlíženy skrze osobní prožitky pamětníka-narátora, jsou tudíž značně autobiografické, což implikuje jejich subjektivně zabarvený charakter. Všechny rozhovory, které trvají obvykle v rozmezí tří až pěti hodin, jsem zaznamenal na diktafon, přepsal a mnohé (v lehce stylisticky upravené formě, která nenarušuje obsah sdělení) publikoval v časopisu *Krkonoše — Jizerské hory* a v knihách *Krkonošští rodáci*

-
- 7 Pamětníci byli v květnu 1945 dětmi či dospívajícími a hovořili vesměs jen německy. S odstupem času si většina z nich osvojila češtinu a rozhovory s nimi už byly většinou vedeny v češtině.
- 8 U vedených polostrukturovaných rozhovorů jsem se snažil podporovat narativní charakter výpovědí. Pojem narativ pak vnímám jako příběh, resp. vyprávění, do kterého se promítá osobní (případně i zprostředkovaná) zkušenost vypravěče nebo pisatele. Srov. např. Novotná, Špaček, Štovičková Jantulová, 2019, s. 328–330. Narativ souvisí i s vizualizací, případně hudbou, která jeho význam v rámci určitých situací umocňuje.
- 9 Mnozí německy hovořící obyvatelé pohraničí mohli po válce v ČSR zůstat, zejména díky potřebě jejich profesních znalostí a dovedností (tzv. specialisté) či z politických důvodů (tzv. antifašisté — předváleční sociální demokraté a komunisté). Někteří z nich se posléze do Německa (zpravidla za vysídlenými příbuznými) odstěhovali dobrovolně, nejčastěji koncem šedesátých let. Tento jev byl v rámci námi sledovaného regionu charakteristický zvláště pro oblast vesměs německojazyčného Žacléřska, kde probíhala už dlouho před válkou až do počátku devadesátých let těžba uhlí.
- 10 Vysídlenec často hovoří pouze německy. Na rozhovorech s nimi spolupracovala Hana Jüptnerová (1952–2019) a Štěpánka Šichová, kterým srdečně děkuji, stejně jako všem pamětníkům a jejich příbuzným, se kterými jsem v uplynulých dvanácti letech spolupracoval.

vzpomínají.¹¹ K řadě pamětníků se opakovaně vracím, což přináší nová zjištění a prohloubení již probraných témat. Samozřejmě mám v rámci etického stanoviska od pamětníků svolení k uveřejnění jejich vzpomínek.

DVA ÚHLY POHLEDU NA KVĚTEN 1945

Zřejmě nejvýmluvnějším dobovým dokladem o situaci bezprostředně po květnu 1945 v Krkonoších a blízkém Podkrkonoší je úvodník k prvnímu poválečnému číslu časopisu *Horské prameny*. Autorem je s největší pravděpodobností Emil Flégl, vlastivědný pracovník, už před válkou přesvědčený prosovětský komunista. Narativ reflektující poválečný většinový český pohled v sobě explicitně i implicitně obsahuje signifikantní témata a jejich povětšinou schematický, vyhocený a často až agresivní výklad. Konkrétně z pochopitelných důvodů ukrivděnou reminiscenci podzimu 1938, zarputilé vlastenectví prostoupené slovanskou vzájemností i lokálním patriotismem, adoraci partyzánů, Rudé armády a všeho sovětského stojícího v ostré opozici s čimkoliv německým a oslavu nové překotné doby, která nám prostřednictvím tvrdé poctivé práce, včetně té duševní, zajistí svobodu, radost, blahobyt a mír:

„Velké dějinné chvíle a dnešní převratná doba, jichž jsme současníky a jejichž revoluční obsah v běhu řítcích se událostí jakoby nám přeruštal přes hlavu, staví nás denně před nové a nové úkoly. My v pohraničí cítíme takřka před rukama sílu a moc nového řádu, který bude spravedlivě hodnotit kulturní tvorbu a všem pracujícím přinese osvobozenou práci... Nemůžeme než poděkovati našim zahraničním vojskům, partyzánům a hrdinné Rudé armádě ze slovanské Rusi. S pomocí lidové Rudé armády... zbavili jsme se nejodpornější hlízy, jakou kdy poznalo lidské pokolení — německého nacismu a barbarského fašismu. Krkonoše a kraj nejbliže pod horami měly to štěstí, že přežily válečné události bez velkých materiálních škod. Duchovní škody, vzniklé hrubým zásahem cizáckých uchvatitelů, pokusíme se odstranit zvýšením kulturní úrovně na horách a zpřístupněním sociálních a hospodářských otázek širším vrstvám lidu.

Když jsme před sedmi lety v zářijové noci opouštěli posledním vlakem Vrchlabí, svítily nám na cestu dohasínající pochodně horských bud. V srdcích bolest a vzdor, v sevřených pěstích ruční granát a připravenou pušku... Dnes, kdy vrátili jsme se zpátky do našich očištěných, větrných kopců a hor, uvědomujeme si všichni, jak k nám byl osud milostiv a dal nám možnost tvořit nový život v nových poměrech, abychom programově s novou vůlí, pevnou vírou a účinnou láskou pokračovali na kulturní, sociální a hospodářské výstavbě českých Krkonoš“ (Anonymous, 1945, s. 1).

11 Jelikož vzpomínky pamětníků publikované v těchto knihách koincidují s tématem tohoto textu, bude z nich hojně citováno. V odborné literatuře prozatím vzpomínky citovány nebyly, tudíž jsem je mohl citovat coby výsledky vlastního výzkumu, ale tato varianta se mi jeví smysluplnější. V poznámce pod čarou je vždy uvedeno, kde a kdy byl uskutečněn rozhovor, jehož pasáže jsou citovány.

Dlužno poznamenat, že na Vrchlabsku, které autor textu výše zmiňuje, byla do roku 1945 přinejmenším pro 85 % obyvatel rodným jazykem němčina¹² a s jazykem korespondovalo jejich etnicko-kulturně-sociální zázemí, které však pochopitelně mělo svá širší i regionální specifika související především s územní příslušností k ČSR a blízkostí českého etnika, které bylo v rámci subregionu minoritou. Pro český narativ května 1945 a ostatně i dalších poválečných let je nutné počítat s traumatem vnitřního vysídlení na podzim 1938, během něhož byla řada rodin z převážně německojazyčného pohraničí nucena odejít „do kraje“¹³, tedy do vnitrozemí ČSR a během války žít na území protektorátu Čechy a Morava. V kontextu tohoto textu vnímám v rámci určitého zjednodušení (které však nikterak zásadně neovlivňuje jeho fundament) Krkonoše a blízké Podkrkonoší jako geograficky homogenní celek vymezený dobovými soudními okresy s následujícími počty obyvatel¹⁴: Rokytnice (Němci 6 645, Češi 1 404, jiné národnosti 18), Vysoké n. Jizerou (Němci 556, Češi 10 010, jiné národnosti 6), Jilemnice (Němci 1 243, Češi 23 988, jiné národnosti 12), Vrchlabí (Němci 20 975, Češi 2 174, jiné národnosti 53), Hostinné (Němci 16 658, Češi 1 492, jiné národnosti 27), Maršov (Němci 8 886, Češi 326, jiné národnosti 23), Žacléř (Němci 10 001, Češi 278, jiné národnosti 203) a Trutnov (Němci 38 103, Češi 5 642, jiné národnosti 99). Problematická je však homogenita Krkonoš z hlediska nejen etnicko-jazykového, ale i společensko-politického, což spolu vždy nutně souvisí. Ostatně čísla uvedená v závorkách za jednotlivými soudními okresy hovoří jasně, poměr česky a německy hovořících obyvatel byl v námi sledovaném do regionu do konce války přibližně 1:2.¹⁵

12 Proto působí paradoxně už některé názvy poválečných článků, např. *Vrchlabsko opět české* (Flégl, 1947).

13 Termín „do kraje“, „v kraji“ je doposud lidmi v Krkonoších a Podkrkonoší používán jako označení oblasti, která se nachází v rámci především Královéhradeckého a Libereckého kraje, někdy i celé ČR, jižně od blízkého Podkrkonoší.

14 Čísla pochází ze sčítání lidu 1. prosince 1930. (Statistický lexikon obcí v zemi České, úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930: 1934). Údaje korespondují většinou s kolonkou „národnost“, v některých případech „obcovací řeč“. Sčítání nereflektuje přesný počet smíšených manželství, (kterých bylo v regionu ve třicátých letech 20. století minimálně 15 %) de facto tedy „počestěné“ či naopak „poněmčené“ osoby. Sporný je i počet Židů, kteří se často hlásili k německé národnosti či obcovací řeči. Nicméně tyto údaje relevantně vypovídají o etnicko-jazykové situaci v regionu. Další sčítání lidu z května 1939 už z pochopitelných důvodů nereflektuje národnost ani obcovací řeč.

15 Dlužno poznamenat, že drtivá většina obyvatel námi sledovaného regionu byla (alespoň v elementární znalosti druhého jazyka) bilingvní. Až do období vyhrčené polarizace mezi Čechy a Němci v pohraničí implikované především nacionalistickou rétorikou Konrada Henleina a jeho stoupenci, kterou pamětníci vymezují roky 1935–37, běžně fungovala instituce „handl“. Zpravidla v devátém či desátém roku dítěte bylo české, resp. německé dítě na půl roku až rok posláno do německé, resp. české rodiny a školy v sousední nebo nedaleké obci. Tato „výměna“, charakteristická i pro jiné pohraniční oblasti, probíhala obousměrně, často se rodiny a přátelé z „handlu“ stýkali i v dospělém věku; jejím cílem nebylo jen osvojení si jazyka, ale i prohloubení vzájemných sociokul-

Stěžejním obdobím této stati je však květen 1945, respektive proces několika květnových dní, ve kterých probíhalo „osvobození“, respektive frenetický a chaotický proces počátku demografické výměny obyvatelstva v regionu; a proměna narativů, které události v průběhu let až doposud interpretují. Průběžně budu analyzovat pro tuto práci pouze několik krucióálních reflexí, ilustrujících ambivalentní přístup k „Zeitgeist“ za poslední tři čtvrtiny století. Komplexní analýza všech dostupných použitelných zdrojů by zaměstnala tým badatelů na několik let a publikace výsledků by vydala na tisíce tištěných stránek.

Vzpomínky aktéra květnových dní, tehdy sedmiletého chlapce Vinzenze Horsta Spindlera (*1938, po válce Jan Špindler) z Jeleních bud nad Špindlerovým Mlýnem, po sedmdesáti letech vyznívají diametrálně odlišně než výše citované proklamace českého regionálního intelektuála své doby:

„My byli u babičky a dědy na chalupě čp. 172. Přišli tam chlapi v koženém voblečení. Nás vyhnali celou rodinu na Petrovku, děda byl dokonce bosej. Tam jsme stáli u tý kamenný zdi na rohu, jak vede kolem cesta, ruce nad hlavou, vopřený vo zeď. Nevěděli jsme, co se bude dít. Zezadu příběh domovník a něco jim říkal česky, tomu jsem tenkrát nerozuměl, ale pozděj jsem se dozvěděl, že říkal: ‚Proč to děláte, co zamejšlíte?‘ Nebo něco v tom smyslu. Ten domovník nám zachránil život, protože nás měli postřílet. Všichni ti chlapi měli pušky nebo samopaly a mířili na nás. Ale pustili nás a my šli domů a tam řádila druhá garda. Všechno vybrakovaný, záclony strhaný, co se jim hodilo, sebrali, krávy chodily po chodbě a po kuchyni. Bylo to krátce po válce, nevím přesně kolikátýho, ale jedni nás vyhnali ven a měli nás zastřelit a druhý vykrádali. Byli to Češi, gardisti, dozvěděl jsem se i některý jména, ale teď už jsou všechny po smrti.

Ve Vrchlabí na Střelnici byl obrovskej sklad materiálu, velkej sál byl napěchovaněj všim možnym, tam se nedalo ani projít. Perský koberce, motocykly, vobrazy, hodiny, zkrátka veškerý možný cennosti. To se různě rozprodávalo do aukcí, a taky si tam lidi nakradli... Strejc měl fungl novou Jawu, teta byla švadlena, tak tam všude byly látky, mašiny na šití, všechno to tam zůstalo, kdo to zabral, měl obrovskej majetek. Ti lidi, co přebrali tenkrát hotely po Němcích, tak zbohatli. Vod sklepu po půdu to prohledali a vždycky něco našli“ (Dušek, 2018, s. 117–119).¹⁶

Právě pocity nepochopení, deziluze, smutku, neúcty, nedůstojnosti, křivdy, okradení atd. jsou po letech synonymem květnových událostí roku 1945 pro všechny „krkonošské Němce“¹⁷. V menší míře pro ty, kteří v Československu zůstali, více pro ty vysíd-

---

turních vazeb mezi Čechy a Němci, které byly v druhé polovině třicátých let 20. století cíleně shora paralyzovány.

¹⁶ Jan Špindler, Jelení boudy, duben 2015, dále srovnej s Jaro 1945. Když u nás končila válka, 15/20, Krkonošské příběhy. 25 min., scénář a režie: Jiří Podlipný, Česká televize 2015. Online at <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11059888231-jaro-45/215411033110015/> (accessed 28 May 2022).

¹⁷ Uvědomuji si, že pojem „krkonošský Němec“ je ve své podstatě problematický, a ne zcela výstižný, už jen proto, že většina německy hovořících obyvatel Krkonoš přišla v mi-

lené. Netřeba zdůrazňovat, že s nominativy svoboda, osvobození, radost či mír souzní pramálo, resp. jsou s nimi v naprostém rozporu. Z narativu pana Špindlera je zřejmé, že dětský prožitek situace, ve které on i jeho nejbližší unikli o vlásek smrti, ho poznamenal na celý život. Bez výjimky u všech pamětníků (nejen z německojazyčného prostředí), hovořících o květnových událostech, jejich zpětné zpřítomnění často po více než sedmdesáti letech vyvolává značné emoce. Na místě je jistě otázka, jak velkou měrou se během mnoha desetiletí úhel pohledů, výklad a interpretace námi sledovaných událostí proměnila či zdeformovala. Během rozhovorů tento fakt vždy beru v potaz a jeví se, že drtivá většina krkonošských Němců se domnívá, že zpřítomněnou situaci v současnosti vnímají vesměs totožně jako v roce 1945. Dokládají to i jejich emoce, které jsou na papír jen těžko přenositelné, ale můžeme je vyčíst z audio a video záznamů. Český hovořící pamětník oproti tomu zhruba ve dvou třetinách případů uvádí, že v období poloviny 40. let situaci vnímali radikálněji a vyhroceněji. Dílem zkušeností a pochopitelnou frustrací z vnitřního vysídlení v roce 1938 nebo účasti v totálním nasazení v říši či životě v protektorátu Čechy a Morava, dílem vlivu poválečné protinacistické a protifašistické propagandy akcentující kolektivní vinu, také kvůli projevům prezidenta Beneše a dalších, a s tím spojeným nadšením pro „nové zítřky“. S odstupem času a dostupností informací, které přinesly další souvislosti a úhly pohledu, svůj pohled ve stáří přehodnocují, zvláště k přístupu ke kolektivní vině. Jsou ochotni citlivěji reflektovat jednotlivce a konkrétní příběhy namísto Němců, potažmo nacistů. Opět zdůrazňuji, že cílem tohoto textu není objeovat či rozkrývat nové historické souvislosti, ale v rámci oboustranné dichotomie „my a oni“ připomenout prostřednictvím dobových i současných narativů nejednoznačnost výkladu několika dní, které výrazně ovlivnily demografickou stránku a socio-kulturní tvář nejen střední Evropy.

BEZPROSTŘEDNÍ REAKCE NA KVĚTEN 1945

Obě výše uvedené výpovědi a souvislosti s nimi spojené ilustrují důležitý přesah do minulosti i přítomnosti a ukazují, jak jsou tyto dvě kategorie i po pětasedmdesáti letech provázány, jak uvidíme dále v textu. Neoddělitelnost minulého a současného spatřuji především v prožitku událostí, které větší či menší měrou určovaly celoživotní dráhu jejich aktérů. Možná to zní sentimentálně či pateticky, ale pamětníci to tak doposud vnímají. Události spojené s květnem 1945 významně ovlivnily celosvětové dějiny, a nejen jejich dobové narace obsahovaly značnou porci patosu, jak to obvykle ostatně bývá u všech „velkých“ dějnotvorných momentů. Právě z jejich patosu a sentimentality obě strany dlouhá desetiletí těžily a tento fakt v určitých kruzích či

---

nulosti z regionu rakouských Alp. Nicméně ho v tomto textu budu v rámci jeho délky používat. Obširnější definice „krkonošských Němců“ by zněla nejvýstižněji následovně: Německy hovořící obyvatelé ČSR žijící v československém pohraničí, v regionu Krkonoš a blízkého Podkrkonoší. Více k této problematice např. Nováková, Hájková, Dušek, 2021, s. 52–55.

částech světa značně rezonuje doposud.¹⁸ Prožitek tedy musel být opravdu velmi silný a intenzivní, to může těžko kdokoliv zpochybnit.

Oficiální reflexe krkonošských Němců týkající se května 1945 či období krátce po něm, jsou v tomto textu reprezentovány právě osobními prožitky, lýčenými ve vzpomínkách pamětníků, tedy formou narativů tady a teď. Tato konfrontace s sebou zajisté přináší určitá úskalí (vzpomínkový optimismus, resp. v tomto případě spíš intenzivnější pachut' při vzpomínce na vesměs negativní zážitky atd.), nicméně umožňuje netradiční, ale relevantní interpretaci introspekce pamětníků v relaci k dobovému mediálnímu diskursu. Takto uchopený výklad regionálních historických událostí nabízí experimentální rovinu pohledu na ně.

V českojazyčném „osvobozeném“ prostředí v námi sledovaném regionu byl nejvýznamnější tištěnou platformou týdeník *Jednota* vydávaný Národní frontou v Trutnově.¹⁹ Ten pochopitelně vedle aktuálních klíčových dobových projevů prezidenta a vlády otiskoval články a texty regionálních (často do regionu čerstvě přistěhovaných) novinářů, ale i postav „z lidu“, kteří se drželi oficiálního celorepublikového diskursu. Hned v prvním čísle se ve verších vyjadřuje k ožehavému tématu v pohraničním regionu jakýsi Josef Fikar (Fikar, 1945, s. 2):

„Devadesát devět procent
hlasů vůdci dali,
když k nim mluvil, tak mu ryčně
Sieg! Heil! Hajlovali.
Teď ať mluvíš s kterýmkoli,
kamkoliv ať zajdeš,
vždycky Němce toho stého
procenta jen najdeš.“

Nechybí rubriky *Z partyzánského deníku*, líčící dramatické události květnových dní a další dostatečně patetická (lidová) poezie oslavující konec války a vzývající budování nové spravedlivé vlasti v září vítězných pěticípých hvězd, např. báseň *Budování* Blaženy Zemanové z druhého čísla *Jednoty* (Zemanová, 1945, s. 2). Doboví regionální novináři nešetří obraty typu: „nacističtí katané“, „sukovice bestiálních průvodců“ atd. Např. žurnalista podepsaný zkratkou -bi- (-bi-, 1945, s. 2) v článku *Naše pohraničí* mimo jiné píše:

„Tito zvrhlí šířitelé programu hitlerovských hesel o vyhubení všeho slovanského a českého přicházejí dnes na scénu spravedlnosti jako největší lháři a zbabělci a snaží se zmírniti svůj trest, ať už jakýmkoliv způsobem. Dnes prosí a mluví ne-

18 Jeden příklad z mnoha budiž každoroční velkolepé oslavy *Velké vlastenecké války* 9. května v Rusku a středoasijských zemích bývalého SSSR.

19 Dlužno zdůraznit, že *Jednota* (v záhlaví *List Krkonošského kraje*, od 10. srpna 1946 *List národní fronty krkonošského kraje*) je dobovou regionální politickou platformou Národní fronty. Nicméně se zde hojně objevují prohlášení prezidenta Beneše, mj. s vytučněnými pasážemi o vysídlení Němců z pohraničí, a odkazy na TGM, Junák atd.

náviděnou českou řečí a svalují vinu na ty druhé. Dnes se vymlouvají na spolupráci s Čechy (nevím, zda tím myslí způsob koncentráků a poprav) — dnes však konečně přicházejí, kam již dávno patřili. Před lidový soud... nezapomínejme na všechny naše umučené, zavražděné, nevinné oběti, ženy a děti, na žaláře a koncentráky. Máme-li proto klidně, pokojně a svobodně žítí v našem státě, nesmí být mezi námi žádný Němec. Svým jednáním, svými činy a úklady si sami Němci připravili svůj nečestný odchod z našeho území. Němec zůstal zase Němcem. Neříkejme, že jenom gestapo a esesáci zabíjeli. Zabíjeli všichni Němci, protože věřili ve své vítězství. Nečiňme proto žádného rozdílu mezi nacismem a němectvím. Jest proto povinností všech věrných Čechů, aby se nejen mezi námi nepěstoval a neudržel žádný poměr k Němcům, ale aby jejich transfer byl co nejdříve urychlen. Protože tisíce poctivých našich lidí je připraveno a odhodláno odebrati se do našeho pohraničí — ne snad ze zájmů kořistnických — ale v poctivé snaze účinně pracovati při výstavbě Československé republiky“.

Osvětový inspektor B. Rychlík²⁰ (Rychlík, 1945, s. 3) v prvním čísle *Jednoty* hřímá o tom, že:

„Vítězná revoluce květnová, toť jasný hlas polnice vzývající do jednoho šiku. Mohutná lípa slovanská, svlažená a zúrodněná proudy prolité krve všech věrných synů a dcer, poskytne navždy všemu sjednocenému slovanskému lidu bezpečnou ochranu“.

Obdobně laděné názory postavené na principu kolektivní viny a ztotožňování „němectví“ s nacismem a fašismem v druhé polovině roku 1945 zněly ze státního rozhlasu a hojně vycházely v celostátních i regionálních médiích. Celkový despekt k Němcům a všemu německému byl patrný i v neverejné, osobní rovině. Bohumil Žanta (*1903), účastník odboje na Vysocku, ve svém rukopise mapující odbojovou činnost včetně květnových událostí (Dušek, 2022, s. 75–90), ostentativně vždy píše němci s malým *n*. Němci neměli prakticky žádný prostor veřejné opozice. Bylo by proto zásadní chybou, nenechat prostor alespoň vzpomínkám německojazyčných pamětníků. Erhard Slaviček (*1932) ze Špindlerova Mlýna pocházel z etnicky smíšeného manželství, ale jeho rodina byla brána jako německá, mimo jiné proto, že otec (ačkoliv měl české kořeny) narukoval do wehrmachtu. Svě paměti sepsal v roce 2006 a květen 1945, jehož reflexe si zaslouží obsáhlou citaci, vnímal takto:

„Mezi 1. až 5. květnem 1945 procházely Špindlerovým Mlýnem tisíce vojáků wehrmachtu ve velmi zbídačeném stavu. Pokračovali směrem k Vrchlabí a chtěli se dostat na západ, aby nepadli do ruského zajetí. Na náměstí před poštou poslední vojáci odhazovali zbraně a my děti jsme nevěděly proč. 8. května 1945 byla vyhlášena bezpodmínečná kapitulace. Do Špindlerova Mlýna přijeli koňskými povozy a s lehkými zbraněmi vojáci Rudé armády. Obsadili všechny domy a hotely, kde našli velké množství alkoholu a hojně ho užívali. Ženy a dívky se bály

20 Rychlíkovo křestní jméno se bohužel nepodařilo zjistit.

znásilnění. Babička Anna byla po celou dobu s námi, protože byla jediná, která uměla česky, a přesvědčovala je, že my jsme všichni Češi. Tak jsme čtyři až pět dní ruského vpádu přežili relativně dobře. Dne 14. května 1945 přišli do Špindlerova Mlýna čeští partyzáni s červenými páskami s nápisem NS nebo RG [národní stráž, revoluční garda] na rukávech a ujali se vlády. Pamatuji se, že všichni příslušníci smíšených manželství jsme byli označeni N [Němec]. Němčina byla zakázána jako úřední jazyk a později i při soukromých hovorech. To trvalo až do roku 1953. Museli jsme odevzdat kola a rozhlasové přijímače. Nyní se ukázalo jako velká chyba, že jsme nebyli vychováváni dvojjazyčně, a hlavně, že naše matka neuměla česky. Náš jediný překladatel byla babička Anna, která za nás vyřizovala na úřadech vše potřebné. Věřím, že naše bezmocnost byla jediným důvodem, proč neodešla se svým manželem Wenzelem Kohlem do Německa, ale zůstala s námi.

V květnových dnech jsme se my mladí scházeli v kostele nebo vysedávali na hřbitovní zdi a debatovali o všem možném. Postupně jsme se dozvídali, co se v obci děje. Byl jsem šokován, když jsem z okolních lesů slyšel střelbu a jeden z kamarádů mi řekl, že střílejí po mém otci. Dozvídali jsme se i o brutalitě českých partyzánů a sovětských vojáků. Kamarádi vypravovali i o tom, jak vojáci postříleli třicet občanů ze Špindlerova Mlýna a jeho okolí. Mezi zastřelenými byl i četník, který celou válku chránil české spoluobčany před nacisty. Byl odsouzen za držení zbraně. Později se ukázalo, že mu zbraň někdo podstrčil. Nejhorší ze všeho byla ale zpráva, že všichni němečtí obyvatelé Špindlerova Mlýna musejí opustit své domy a mohou si vzít jen 30 kg na osobu. Pro ty, kteří byli vybráni k odsunu, byl v Herlíkovicích zřízen tábor. Moje matka pro ně vařila a pekla a přes přísný zákaz a velkou vzdálenost jim jídlo nosila. Dodnes nemohu pochopit, jak to dokázala. Zprávy o vyhoštění se šířily rychle a každá rodina čekala, až se i u jejich dveří objeví vojáci a vyzvou je k nástupu. I my jsme byli připraveni, že budeme odsunuti.

Protože jsme neměli rozhlas ani noviny, dozvídali jsme se vše jen ústním podáním. Kdykoliv matka podnikla nebezpečnou cestu do Herlíkovic, přinesla špatné zprávy. Protože jsme neuměli česky, byli jsme naprosto izolováni. Největší vlna odsunu nastala koncem srpna 1945. Dodnes nemohu pochopit, kde matka sháněla jídlo, aby nás nakrmila. Mně bylo třináct let, Magdě jedenáct, Pepíkovi šest a Anitě čtyři roky. Jediné, co si pamatuji, je, jak jsme každý den chodili do zapečetěných domů odsunutých sousedů a vybírali vajíčka. I taková věc se ale trestala smrtí“ (Dušek, 2022, s. 24–26).

Ostatní pamětníci (pod)krkonošského německojazyčného zázemí mají z tohoto období velmi podobné zážitky a pocity, což koresponduje i s výsledky etnologických výzkumů v jiných částech československého pohraničí (Kreisslová, Nosková, Pavlásek 2019; Kreisslová 2013).

ČESKÁ REFLEXE S Odstupem Několika let A NARATIVY TZV. NORMALIZACE

Jak již bylo nastíněno, příběh květnového „osvobození“ se stal jedním ze zásadních narativů poválečného Československa, zvláště pak po únoru 1948, kdy výtečně posloužil dobové propagandě jako instrument k nekritické adoraci sovětské síly, potažmo autority, která představuje záruku míru atd. V československých městech vyrostla řada pomníků oslavujících hrdinské činy Rudé armády, 9. květen se stal důležitým státním svátkem, na základních i středních školách se u jeho příležitosti pořádaly soutěže a na témata s ním spojená psaly slohové práce, zpívaly tematické písně. Nástěnky ve školách, továrnách i úřadech se v květnových dnech plnily články, hesly, fotografiemi a obrázky oslavujícími osvoboditele z východu, domácí odboj a partyzány. Partyzáni přednášeli o své odbojové činnosti ve školách i továrnách. K výročí se pořádaly velkolepé celostátní oslavy, na kterých byla povinná účast, resp. neúčast si jednotlivci zajišťovali vstupenku do problémů s mocenským aparátem. Kořením všeho byla všudypřítomná hesla a vyvěšování československé a sovětské vlajky. Paralelně s hesly typu *Se Sovětským svazem na věčné časy* či *SSSR — záruka světového míru* byla připomínána Rudá armáda a květnové události. Zkrátka do příběhu „osvobození“ byli vtaženi takřka všichni starší pěti let a v mnohých vzbuzoval pocit participace na něm určité sympatie, což byl nepochybně účel vládnoucí garnitury.

Ponecháme-li stranou skutečnost, že se z narativu o květnu 1945 z pochopitelných politických důvodů vytratilí západní spojenci, v průběhu padesátých a šedesátých let mizí i pejorativní přívlastky týkající se Němců jako takových a oficiální média hovoří o vítězství nad fašismem či nacismem, případně hitlerovským Německem. O co víc je postupně upozadována explicitní nenávisť vůči všemu „německému“, o to víc posiluje adorace všeho sovětského. Převažující kolektivní rovina „osvobození“ je posilována i rovinou individuální v podobě konkrétních hrdinů. Těmi jsou ve „velkých“ příbězích převážně sovětsští generálové osvoboditelé nebo Ludvík Svoboda a jeho armáda, případně „mučedníci“ typu Jan Šverma či Julius Fučík. V regionální rovině však hrají důležitou roli příběhy konkrétních odbojářů a partyzánů, kteří svými hrdinskými činy tvoří důležité střípky celkové mozaiky, jejímž hlavním architektem je pochopitelně Sovětský svaz.

V článku v *Horských pramenech* z roku 1947/48 *Jilemnicko v odboji* ještě jeho autor píše o „boji proti odvěkému nepříteli“ (Rydval, 1947, s. 24–27) a v tom samém ročníku Flégl (Flégl, 1948, s. 97–99, 119–120) v článku *Padlému bojovníku z Krkonoš*, věnovanému životu a dílu Valteříckého socialisty a zakladatele krejčovského družstva Vodog Josefu Hrubému, kterého popravili nacisté, uvádí, že „nejlepší synové hor Krkonoš padli v boji proti německým uchvatitelům“. V témže ročníku *Horských pramenů* už je rétorika v rámci vzpomínek na padlé odbojáře, učitele a vlastence u dalších autorů mírnější (Weiss, 1947, s. 33–35). Sborníky vydané k patnáctému a dvacátému výročí konce války (Just, 1960; Metelka, 1965), jejichž autorský kolektiv tvoří vesměs aktivní účastníci květnových dní, už mapují spíše konkrétní události v jednotlivých podkrkonošských obcích den po dni a zdržují se plamenných proklamací, včetně neúnavného soudruha Flégla. U některých autorů absentuje dokonce i dobový patos a i oslava

SSSR je stručná, věcná a texty mají spíš charakter protokolu. Zřejmě nejvýstižnějším konkrétním příkladem charakteru interpretace dvacátého výročí „osvobození“ je perex článku z pera Václava Dohnala, vedoucího OV KSČ v Trutnově *Dvacet let svobodné republiky* v týdeníku *Krkonošská pravda* z 6. května 1965 (Dohnal, 1965, s. 1). Stylistika však stále vypovídá dobové rétorice:

„Byla to vítězná sovětská vojska, která v památných květnových dnech osvobodila i území našeho okresu. S hlubokou vděčností a láskou vzpomínáme statečných sovětských vojáků, z nichž mnozí vykoupili naši svobodu vlastní krví. S trvalou úctou vzpomínáme hrdinství a velkého odhodlání těch, kteří bojovali proti zvůli fašismu v koncentračních táborech, partyzánských oddílech i na ostatních bojištích druhé světové války a z nichž se značná část radosti z osvobození naší vlasti nedočkala“.

V období tzv. Husákovy normalizace jsou v tisku události 9. května připomínány zejména u příležitosti výročí. V rámci výročí kulatých a půlkulatých vycházejí obsáhlejší články či sborníky (Hašek, 1970; Metelka, 1970; Miškovec, 1975), ve kterých je prostřednictvím „osvobození“ legitimizován a oslavován socialismus a bratrství se Sovětským svazem a více než události května 1945 jsou vyzdvihovány úspěchy socialistického zřízení za poslední dekady. Vyostřená protiněmecká rétorika již není přítomná ani latentně. Také začínají vycházet knihy regionálních historiků (Brofta, Frajdl, 1975; Kmoníček, 1983; Rydval, 1985), které byť poplatné době reflektují konkrétní historické události v regionu, cílí zejména na analýzu partyzánských akcí a jsou též oproštěny od patetického balastu a snaží se maximální měrou respektovat mantinely žánru literatura faktu. První vlašťovky vzpomínek na květen 1945 očima „běžných lidí“ najdeme v osmém ročníku strojopisného časopisu *Větrník*, který vydával MěNV ve Vysokém nad Jizerou (Větrník, 1975) a další faktický a emocemi de facto nezatížený popis událostí konce války o deset let později v témže časopise (Větrník, 1985). V éře Michaila Gorbačova vyjde dokonce i sborník *Protifašistický odboj očima pamětníků*. *Sborník vzpomínek pamětníků z okresu Trutnov*, přinášející však spíše „hrdinné“ vzpomínky z Úpicka a širšího Podkrkonoší (Kol. autorů, 1986). Zřejmě není třeba zdůrazňovat, že všichni přispěvatelé jsou zástupci české strany a většinou byli v roce 1945 aktivními partyzány.

ZPĚTNÁ REFLEXE KRKONOŠSKÝCH NĚMČŮ

V oficiálních regionálních médiích německý úhel pohledu reflektován není, musíme se proto spokojit s reminiscencemi pamětníků. Na několik desetiletí zcela nekriticky oslavované vojáky Rudé armády a tzv. partyzány, jejichž mnohdy skutečně „hrdinské“ a upřímně touhou po spravedlnosti motivované jednání a konání často v rámci propagandy zneužila rétorika vládnoucí strany (jak je zřejmé z předchozích stran), mají německy hovořící lidé z regionu často diametrálně odlišné vzpomínky. Gustav Sturm (*1928) z Kunčic nad Labem, který ještě v šestnácti letech povinně narukoval koncem války do wehrmachtu, ale celý život žil poté v Čechách, vzpomíná:

„Doma to bylo zas to samé, akorát z druhé strany: přišli partyzáni, sebrali mě do Jičína a zas mě chtěli oběsit. V Jičíně byl sběrný tábor německých vojáků, sebrali mě 12. května a byl jsem tam dva dni, ale bratranec, že byl český národnosti a dělal u kriminálky, mě z toho vytáhl... Ty revoluční gardy, jak si partyzáni říkali, byli mladí kluci z Kalný, který jsem znal, přišli večír a všechno nám sebrali... Chápu, že potom v pětáctýřicátým roce se pronásledovalo všechno, co bylo německé, a že byla tak velká nenávisť. V Kunčicích byl myslivec Bergmann, tomu udělali koncem května domovní prohlídku, našli mu nějakou patronu v kapse, tak ho strašně zmlátili a museli jsme jít všichni vedle hřbitova. Tam ho zastřelili a všichni jsme se museli povinně dívat... Jestli mu tu patronu strčili do kapsy, nevím, říkaly se tenkrát různé věci“ (Dušek, 2017: 99–101).²¹

Paní Marie Zedníčková, rozená Zineckerová (*1932) z východních Krkonoš vzpomíná:

„V pětáctýřicátým, v květnu, nás děti daly k paní Václavkové, na Hlušinách, pod Valšovky do chalupy na půdu spát na seno, protože se tenkrát báli, že se bude vraždit, ale nic se nedělo. Maminka nemohla nahoru, zůstala dole a měla povolení, že může jít ven i v noci... Některý lidi říkali, že bychom měli utéct a starosta Velké Úpy Preller na to: ‚Proč bychom utíkali, my jsme nikomu nic neudělali‘. On byl dobrý, ale pak ho popravili Češi z Revoluční gardy“ (Dušek, 2017, s. 115).²²

Egon Lahr (*1934), původně z Lahrových bud, který byl po válce se všemi rodinnými příslušníky vysídlen, byl koncem války v Trutnově. Jeho vzpomínky dokládají další souvislosti, o kterých oficiální prameny po dlouhá desetiletí mlčely:

„Začátkem května 1945, když se blížili Rusové, tak jsme museli pálit Hitlerovy obrazy, knihy a vyvěsit bílé prapory. Ti bohatí říšští Němci, kteří tu nebyli moc oblíbení, už byli všichni pryč. Potom přišli Rusové s tanky a Němci mávali s bílými prapory. Přibližně 160 až 170 žen a dětí v Trutnově spáchalo sebevraždu. Když přišli Rusové, tak my kluci jsme jim pucovali boty a zbraně a oni nám vždycky dali něco k jídlu. Pak přišli partyzáni, většinou to byli lidé–Češi, ale i Němci, kteří byli za války věznění (např. v Jičíně nebo Mělníku), protože řekli něco proti Hitlerovi. Rusové je pustili z vězení a z nich se stali partyzáni. Také přišlo dost partyzánů ze Slovenska. Rusové dost znásilňovali ženy, které se před nimi musely schovávat. Rusové byli většinou opilí, a jelikož měli volný přístup do všech domů, tak si prostě brali, co chtěli a sháněli hlavně ženy a alkohol, také hodinky. Partyzáni se drželi Rusů a obsadili ty nejhezčí domy. My jsme museli chodit s bílou páskou s černým N a často nás uráželi, říkali nám třeba německý prase. Když jsem šel po ulici, tak jsem ani nevěděl, jestli se ještě vrátím domů, mohlo se stát prakticky cokoli, panovalo tam bezvládí. V květnu a červnu museli němečtí obyvatelé pryč ze svých domů do prvního tábora, kde je dnes AEG, dříve tam byla škola. Partyzáni

21 Gustav Sturm, Kunčice nad Labem, jaro 2014.

22 Marie Zedníčková, Javoří Důl, léto 2012.

OPEN
ACCESS

starostu a učitele zmasakrovali, vytvořili národní výbor a měli v Trutnově moc“ (Dušek, 2017, s. 173–174).²³

O nic veselejší nejsou ani vzpomínky, které v létě 1945 vysídlená Ida Gebauer (*1929) z Eichlerbaude, dnešní Patejdlovy boudy nad Špindlerovým Mlýnem, poskytla během své návštěvy rodné chalupy:

„Zpočátku to ještě šlo, ale pak došlo na prohlídky domů, vojáci všechno prohlíželi, hledali zbraně a většinou se nechovali příliš přátelsky, ale někteří ano. Ti slušní byli také, tak jako všude. Rusové tu nebyli, pouze čeští vojáci, ale netuším odkud. U nás nahoře to celkem šlo, ve Špindlu i na jiných boudách to prý tak klidné nebylo, ze Špindlu a okolí tou dobou zmizelo 200 mužů neznámo kam. V hotelu naproti poště byli partyzáni a tam ty lidi zavírali a mučili, v hotelu Savoy také. Byli odvedeni na Věřinu stezku a tam byli všichni zastřeleni. Před dětmi se to tenkrát tajilo“ (Dušek, 2018, s. 33–34).²⁴

Zvláště pozoruhodné publikace, detailně mapující jednotlivé obce převážně německy hovořících Krkonoš z pera autorů narozených v oblasti „Sudet“, kteří po pětáctýřiceti letech začali hojně navštěvovat rodný kraj, a spolu s návštěvami bádát v terénu i českých archivech, vznikaly po roce 1990. Po uvolnění společensko-politických poměrů na přelomu osmdesátých a devadesátých let to nebyl problém a generace vysídlelců, kterým bylo v polovině čtyřicátých let přibližně mezi 10 a 25 lety (tedy autorům zmiňovaných knih), měla dostatečnou vazbu k původní „Heimat“, a zároveň dostatek energie potřebnou k realizaci všeho, co obnášela příprava obdobných publikací.²⁵ Tyto knihy, vydávané krajanskými spolky, podrobně a komplexně mapují historii a společenské poměry v konkrétních obcích formou klasické vlastivědné monografie. Vedle těchto monografií cílených na konkrétní obce v rámci krajanské literatury vznikaly a vznikají knihy obsahující paměti, reflexe a příběhy vysídlelců korelující s Krkonošemi a blízkým Podkrkonoším. Ty jsou často vydávány nízkonákladově samotnými autory nebo krajanskými spolky²⁶ (Nováková, Hájková, Dušek, 2021, s. 323). Monografie vždy obsahují kapitolu týkající se května 1945, kde jsou stručně a bez velkých emocí shrnuty klíčové události s použitím dobových dopisů a deníkových záznamů. Pro užší region Vrchlabska jsou nejdůležitější monografie *Oberhohenelbe...* (Pichler, 2002, s. 356–381) a *Spindel-mühle...* (Richter, 1994, s. 493–518), kde na ploše několika desítek stránek shrnují klíčové okamžiky květnových událostí, chování sovětských vojáků, Revolučních gard a partyzánů. Líčení v citovaných dobových dopisech není nepodobné vzpomínkám pamětníků o pár stránek zpět, jen je podrobnější, obsahuje více konkrétních dat a jmen, také více krve, utrpení a mrtvých na straně jedné a arogance a nenávisti na

²³ Egon Lahr, Strážný, léto 2012.

²⁴ Ida Gebauer, Patejdlova bouda, leden 2013.

²⁵ Následující generace, již narozená v Německu, tuto motivaci vesměs postrádá, jelikož u ní absentuje přímá vazba na Krkonoše. Tento fenomén je tématem na samostatnou studii.

²⁶ Např. Richter, 2011; Haller-Dommermuth, 2004; Lucke, 1994.

straně druhé. Emotivnější líčení nabízí Josef Richter ve svých pamětech vydaných o pár let později (Richter, 2011).

Bylo by chybou neuvést alespoň jednu vzpomínku ze strany těch, kteří skutečně v květnu 1945 prožívali pocity osvobození. Česky hovořící obyvatelé Krkonoš a blízkého Podkrkonoší byli po dobu šesti a půl let nepochybně frustrováni německou okupací. Zvláště ti, jejichž domovy byly na podzim 1938, resp. na jaře 1939, zahrnuty do území Německé říše, nebo se nacházely v její bezprostřední blízkosti. Proto z pochopitelných důvodů v květnových dnech prožívali po dlouhodobém období strachu a existenční nejistoty šťastné chvíle. Pocity nadšení z příchodu Rudé armády byly skutečně upřímné a spontánní. Nicméně je zřejmé, že i Češi si v průběhu květnových dní všímali určitých aspektů chování sovětských osvoboditelů, které v následujících letech dobový tisk a propaganda rozhodně neprezentovala (obdobně jako např. paní Ida Gebauer hovoří o slušných partyzánech). Výstižně situaci popsal Václav Šrajjer (*1927) z české obce Dolní Kalná na Vrchlabsku, která spadala pod území protektorátu, ale byla ze tří stran obklopena německojazyčnými obcemi:

„9. května už tam přijeli Rusáci, ale pak pokračovali na Prahu, tady jim stavěli slavobránu a vítali je. Soused uměl rusky, tak jsme od 10. května měli v baráku dvanáct Rusáků, z toho dvě ženský, naproti bydlel major. Ve dvoře měli kuchyň a autopark — to jsme tenkrát koukali, měli americký nákladáky a pak kecali, že jim Američani nepomohli. Asi čtrnáct dní tu byli. Byla to taková všehochuť: Gruzínec pořád sháněl chlast a ležel babičce v peřinách v botách, holky spaly na zemi na mantlu. Já s babičkou jsme museli spát dole. Některý byli dobrý a některý hajzlíci... Ale do Germanije chodili přes kopec do Klášterský Lhoty a tam rabovali. Jeden osmnáctiletý přišel, vytáhl na mě kapesník, tam hodinky: stříbrný, zlatý, dámský, pánský... Vzal kudlu, rejpal se v nich, zničil je, zas to zmuchlal a přinesl zase jiný. Když chtěl jeden tátovi sebrat kolo, tak stačilo jen pohrozit komandantem a hned kolo pustil, z toho měli luft. Se ženskejma snad ani konflikty nebyly, jen něco bylo v kovárně u pana Hlavatého. Voják chtěl ženskou, tu nedostal, tak tam rozstřílel prádelník, ale o tom se moc nemluvalo. No, partyzáni pak taky nebyli hoši svatý“ (Dušek, 2017, s. 134–135).²⁷

Vzpomínek na květnové události z české strany je zaznamenaných více, ale jejich význam je víceméně vždy obdobné, ačkoliv často obsahuje více reminiscencí na násilné chování „osvoboditelů“, zvláště vůči ženám. K jejich publikaci se někteří pamětníci z řad krkonošských Němců i Čechů neodhodlali ani v devadesátých letech 20. století, ale až v posledních dvou dekadách, když se společně se stářím dostavila větší či menší míra smíření s minulostí. Právě míra (ne)smíření s válečnými a poválečnými traumaty je důležitým faktorem pro jejich dobovou i zpětnou interpretaci.

---

²⁷ Václav Šrajjer, Dolní Kalná, podzim 2013.

MÍSTO ZÁVĚRU KRÁTKÉ ZAMYŠLENÍ

„Úkolem historie a společenských věd je velké historické události shrnout, kodifikovat, nebo nějak jinak ‚zabalit‘, aby byly čitelné a pochopitelné. Navíc se ty události už staly, a tak nikoho nepřekvapí, že historici a další společenskovědní badatelé nevěnují příliš velkou pozornost skutečnosti, že z hlediska samotných aktérů — o přihlížejících ani nemluvě — jsou historické děje často zmatené, nezachytitelné a nepředvídatelné“ (Scott, 2021, s. 168).

Předmětem tohoto textu nebylo rozkrýt veškeré souvislosti a citovat sumu všech dostupných zdrojů spjatých s květnovými dny roku 1945 v Krkonoších a blízkém Podkrkonoší. Jednak by to ani nebylo dost dobře možné a jednak jsou tyto události zachyceny a analyzovány v jiných historických a společenskovědních knihách, které i tak popisují vždy jen určitý výsek historické reality, která je nutně více či méně ovlivněna metodickým přístupem autora a zdroji, které použije a „modem operandi“, kterým je interpretuje. Proto jsem v rámci většího zachování autenticity nezatěžoval přílišnou vlastní interpretací současné výpovědi pamětníků. Předmětem a cílem tohoto stručného článku bylo především upozornit na problematičnost výkladu „velkých“ historických událostí i v rámci regionálního kontextu, který by měl mít logicky blíž ke konkrétním jedincům a jejich příběhům. Může se snad i jevit, že po vyslechnutí pamětníků, kteří události pamatují s konfrontací dostupných historických dat, je situace zamotanější než předtím. Kruciólní otázka „kdo byl od koho osvobozen“, vklíněná do názvu statě, má tedy několik odpovědí. Nepochybně v květnu 1945 byla řada lidí osvobozena od nacismu a fašismu. Ale co ti, kteří na zrůdnostech nacismu a fašismu neparticipovali, ani je neschvalovali, přičemž pro ně osvobození znamenalo opuštění domova a nucené vysídlení jen proto, že primárně hovořili řečí poražených? Německy hovořící obyvatelé Krkonoš nepochybně prožili v květnových dnech a během následného vysídlení veliké trauma, jelikož se na základě principu kolektivní viny automaticky ocitli v roli těch, kteří se podíleli na komplexní mašinérii druhé světové války. Mnozí z nich se do pozice viníků jistě dostali oprávněně, ale řada z nich se po právu cítila v roli obětí, jelikož s nacistickým režimem nespolupracovala vůbec, nebo jen do určité míry, jelikož musela, aniž by se ztotožňovala s jeho doktrínou, natož reálným uskutečňováním politických cílů.²⁸ Míra pozdějšího utrpení, resp. prožitého traumatu na konkrétního jedince je velmi těžko měřitelná, nicméně se domnívám, že souvisí s mírou jeho předchozí imanentní aktivní participace na činech, které způsobily traumata a utrpení druhým. Na základě tohoto by se dala generovat jakási „škála míry utrpení“, v níž by v tomto ohledu byl rozsah individuálního traumatu přímo úměrný míře participace na válečných zločinech: čím nižší podíl na nich, tím negativnější prožitek a následně horší vyrovnání se s traumatem oběti kolektivní viny. Tento princip lze aplikovat i na fenomén poválečné msty a nenávisti Čechů žijících (nejen) v pohraničí, kteří byli nuceni na podzim 1938 opustit své domovy, nebo zakoušeli perzekuci v období protektorátu Čechy a Morava, vůči Němcům: čím větší trauma a frustrace během německé okupace, tím větší, a z individuální pozice též

28 Tím mám na mysli zejména muže, kteří byli nuceni narukovat na frontu.

legitimnější, participace na květnových „partyzánských“ akcích a následném bezohledném (zejména tzv. divokém) vysídlení. Ve vztahu k poválečnému mediálnímu diskursu může tento princip korelovat s mírou slovní agrese a útočnosti na poli publicistiky. Tento, řekněme filosoficko-psychologický konstrukt, je však z vlastní podstaty poněkud problematický, jelikož každý jedinec přistupuje ke konkrétním situacím odlišně a jinak se s nimi vyrovnává. Navíc nelze odhlédnout od dalších společenských, politických, ekonomických a jiných motivací, a především mít na paměti, že se vždy jedná o otázku individuálního svědomí. Důležité je též hledisko časového odstupu od traumatických událostí, které s postupujícími lety většinou působí ve prospěch jejich snížení, tedy ke kýženému smíření s nimi, což však opět ovlivňuje individuální přístup každého jedince. Z toho vyplývá, že ať už jsou dobové narativy jakéhokoliv charakteru, námi sledovaný problematický fenomén „osvobození“ má za všech okolností v konečném důsledku výraznou rovinu osobní.

LITERATURA:

- Arburg, A., Dvořák, T., Kovařík, D. (eds.). 2010. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno: Maticе moravská.
- Arburg, A., Staněk, T. (eds.). 2010-. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů. I–VI. Středokluky: Zdeněk Susa.*
- Brofta, M., Frajdl, J. 1975. *Národně osvobozenecký boj ve východních Čechách a jejich osvobození sovětskou armádou*. Pardubice: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Pardubicích.
- Dunn, J. 1979. „Practising History and Social Science on „Realist Assumptions.“ Pp. 145–174 in C. Hookway, P. Pettit (eds.). *Action and interpretation: Studies in Philosophy of the Social sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dušek, L. 2017. *Krkonošští rodáci vzpomínají. Dramatické příběhy z válečných i poválečných let*. Praha: Víkend.
- Dušek, L. 2018. *Krkonošští rodáci vzpomínají 2. Dramatické příběhy z válečných i poválečných let*. Praha: Víkend.
- Dušek, L. 2019. *Krkonošští rodáci vzpomínají 3. Dramatické příběhy z válečných i poválečných let*. Praha: Víkend.
- Dušek, L. 2022. *Krkonošští rodáci vzpomínají 4. Dramatické příběhy z válečných i poválečných let*. Praha: Víkend.
- Fink, W. (ed.). 2007. *Heimat HOHENELBE. Geschichte und Geschichten*. Marktoberdorf: Heimatkreis Hohenelbe / Riesengebirge, Marktoberdorf.
- Flégl, E. 1965. „Vítězný květen“. Pp. 7–9 in Kolektiv autorů: *Vítězné dny 1945*. Trutnov.
- Glassheim, E. 2019. *Očista československého pohraničí. Migrace, životní prostředí a zdraví v bývalých Sudetech*. Praha: Academia.
- Haller-Dommermuth, H. 2004. *Die ferne Zeit. Meine Wege im Riesengebirge und im Harz*. Marktoberdorf: Heimatkreis Hohenelbe / Riesengebirge.
- Just, A. (ed.). 1960. *Patnáct vítězných let na Trutnovsku. 1945–1960*. Trutnov: Okresní vlastivědné museum v Trutnově.
- Kmoníček, J. 1982. *Návrat domů*. Hradec Králové: Kruh.
- Kol. autorů. 1986. *Protifašistický odboj očima pamětníků. Sborník vzpomínek pamětníků z okresu Trutnov. Okresní výbor Českého svazu protifašistických bojovníků*.
- Kreisslová, S. 2013. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců. Na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku*. Praha: FF UK.
- Kreisslová, S., Nosková, J., Pavlásek, M. 2019. „Takové normální rodinné historky.“ *Obrazy migrace a migrující obrazy v rodinné paměti*. Praha: Argo.

- Lucke, W. 1994. *Erinnerungen an ein bewegtes Leben (1913–1993) aufgezeichnet anlässlich meines 80. Geburtstages*. Marktobderdorf: Heimatkreis Hohenelbe / Riesengebirge.
- Metelka, J. (ed.). 1965. *Vítězné dny 1945. Osvobození trutnovského okresu*. Trutnov: OV KSČ.
- Nováková, T., Hájková, O., Dušek, L. (eds.). 2021. *Opevněná krajina. Lidé ve východních Krkonoších 1938*. Praha: Historický ústav AV ČR.
- Novotná, H., Špaček, O., Štovičková Jantulová, M. (eds.). 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Fakulta humanitních studií UK.
- Pichler, H. 2002. *Die alte Heimat Oberhohenelbe im Riesengebirge*. Marktobderdorf: Heimatkreis Hohenelbe / Riesengebirge.
- Richter, J. 1994. *Die alte Heimat Spindelmühle St. Peter — Friedrichsthal im Riesengebirge*. Marktobderdorf: Heimatkreis Hohenelbe / Riesengebirge.
- Richter, J. R. 2011. *Kinderjahre zwischen Paradies und Hölle. Ein Zeitzzeuge berichtet*. Bad Liebenzell: Josef Rudolf Richter.
- Rydval, O. 1985. *Semilsko v boji za svobodu. Semily: Okresní výbor Českého svazu protifašistických bojovníků*.
- Scott, J. C. 2021. *Dvakrát sláva anarchismu*. Praha: Neklid.
- Staněk, T. 1991. *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha: Academia — Naše vojsko.
- Wiedemann, A. 2016. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“ *Osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945–1952*. Praha: Prostor.

ČASOPISY, NOVINY:

- Anonymous (s největší pravděpodobností Flégl, E.). 1945. „Horským pramenům na cestu do 2. ročníku.“ *Horské prameny. Časopis pro kulturní, sociální a hospodářský život Krkonoš*, Ročník II, 1945–46, Místní osvětová rada ve Vrchlabí (Redigoval Emil Flégl): 1.
- bi-. 1945. „Naše pohraničí.“ *Týdeník Jednota vydávaný Národní frontou v Trutnově* 2: 2.
- Bartoš, M. 2005a. „Odsun Němců 1945–1946 (díl I. a II).“ *Krkonoše — Jizerské hory* 4–5: 20–21.
- Bartoš, M. 2005b. „Odsun Němců 1945–1946 (díl III.–V).“ *Krkonoše — Jizerské hory* 6–8: 16–17.
- Dohnal, V. 1965. „Dvacet let svobodné republiky.“ *Týdeník Krkonošská pravda*, 6. 5.: 1.
- Fikar, J. 1945. „Devadesát devět procent (báseň).“ *Týdeník Jednota vydávaný Národní frontou v Trutnově* 1: 2.
- Flégl, E. 1948. „Padlému bojovníku z Krkonoš.“ *Horské prameny. Časopis pro kulturní, sociální a hospodářský život Krkonoš* 3: 97–99; 119–120.
- Flégl, E. 1947. „Vrchlabsko opět české.“ *Horské prameny. Časopis pro kulturní, sociální a hospodářský život Krkonoš* 3: 35–36.
- Miškovec, I. 1975. „Osvobození města Vrchlabí.“ *Krkonošská pravda*, 15. 5.: 2.
- Rydval, O. 1947. „Jilemnicko v odboji.“ *Horské prameny. Časopis pro kulturní, sociální a hospodářský život Krkonoš* 3: 24–27.
- Rychlík, B. 1945. „Slyš, polnice zní!“ *Týdeník Jednota vydávaný Národní frontou v Trutnově* 1: 3.
- Weiss, J. 1947. „Návraty.“ *Horské prameny. Časopis pro kulturní, sociální a hospodářský život Krkonoš* 3: 33–35.
- Zemanová, B. 1945. „Budování (báseň).“ *Týdeník Jednota vydávaný Národní frontou v Trutnově* 2: 2.
- Větrník, časopis vydávaný MěNV Vysoké nad Jizerou 7, ročník VII — č. 5, 4. května 1975, číslo věnované 30. výročí konce 2. světové války.
- Větrník, časopis vydávaný MěNV Vysoké nad Jizerou, ročník XVII — č. 5, května 1985, číslo věnované 40. výročí konce 2. světové války.

AUDIOVIZUÁLNÍ PRAMENY A INTERNETOVÉ ZDROJE:

Jaro 1945. Když u nás končila válka, 15/20, Krkonošské příběhy. 25 min., scénář a režie: Jiří Podlipný, Česká televize 2015. Online at <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11059888231-jaro-45/215411033110015/> (accessed 28 May 2022).

Antikomplex. Online at <https://antikomplex.cz/> (accessed 28 May 2022).

Paměť Krkonoš. Online at <https://www.pametkrkonos.cz/> (accessed 28 May 2022).

Prameny Krkonoš. Online at <https://www.pramenykrkonos.eu/> (accessed 28 May 2022).

Libor Dušek (*1983) je etnolog a sociokulturní antropolog. Působí jako odborný asistent na Katedře sociální a kulturní antropologie Filozofické fakulty Univerzity Pardubice. V letech 2010–2019 pracoval jako etnolog Krkonošského muzea Správy KRNP ve Vrchlabí. Jeho odborný zájem spočívá zejména v oblasti Vysoké Střední Asie a též v Krkonoších, kde se věnuje regionálním společensko-politicko-kulturním tématům souvisejících nejčastěji s 20. stoletím.

Kontakt: libor.dusek2@upce.cz

